

ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ ФУТБОЛЧИЛАРНИНГ МУСОБАҚА ДАВРИ ЎЙИНЛАРАРО ЦИКЛЛАРИ УЧУН МАШҒУЛОТ ДАСТУРЛАРИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР

Ж.Комилов – педагогика фанлари номзоди, доцент

Ш.Сарибоев – педагогика фанлари номзоди, доцент

Ф.Каримов – ассистент ўқитувчи

Гулистон давлат университети

Таянч сўзлар: юқори малакали футболчи, мусобақа фаолияти, машғулот, жисмоний юклама, микроцикл, техник-тактик ҳаракатлар, жисмоний тайёргарлик, спорт формаси, педагогик назорат.

Ключевые слова: высококвалифицированный игрок, соревновательная деятельность, тренировка, физическая нагрузка, микроцикл, технико-тактические действия, физическая подготовка, спортивная форма, педагогический контроль.

Key words: highly qualified players, competitive activity, training, physical activity, micro cycle, technical and tactical movements, physical training, sport uniform, pedagogical control.

Сўнгги йилларда халқимизнинг саломатлиги тўғрисида ғамхўрлик қилиш, маънавий ва жисмоний баркамол авлодни шакллантириш, миллионлар ўйини бўлган ва мамлакатимизда алоҳида ўрин тутадиган спортнинг футбол турига аҳолини, айниқса, ёшларни кенг жалб этиш ҳамда машғулотлар жараёнини инновацион режалаштириш орқали юқори натижаларга эришиш бўйича бир қатор чора-тадбирлар амалга оширилиб келимokban [2,3,4].

Илмий-тадқиқот натижаларига кўра сўнгги йилларда юқори малакали спортчиларни тайёрлаш тизими икки йўл билан ривожланаётганлиги кузатилмоқда. Улардан бири – машғулот ва мусобақа юкломалари ҳажми ва жадаллигини кўпайтириш орқали бўлса, иккинчиси, – машғулот ва мусобақа юкломалари тузилишининг спортчи организмга кўрсатадиган таъсири, юкломаларнинг турли хил таркибий қисмлари, юкломалар тузилиши динамикасининг машғулот босқичларида шуғулланувчиларнинг тайёргарлик даражасига таъсири ҳақидаги маълумотларга асосланган ҳолда режалаштиришдир [6,7,9].

Кейинги жаҳон ва Осиё чемпионати футболда етакчи жамоалар ўйинларида, бир томондан ўйинчиларнинг шуғулланганлик даражасининг ўсганлиги, бошқа томондан, уларнинг майдондаги ўзаро ҳаракатлари самарадорлигига таъсир кўрсатиш услубларини такомиллаштириш билан боғлиқ аҳамиятли ўзгаришлар содир бўлаётганлигини кўрсатмоқда [10,12,13]. Демак, ўйиннинг кейинги ривож асосан, ўйинчиларнинг майдондаги жамоавий ўзаро ҳаракати тузилмасини такомиллаштиришга боғлиқ, чунки жамоавий ўйинни талаб даражасида ташкил этиш билангина ғалабага эришиш мумкин.

Бу ҳолатни бугунги кунда асосан, футболчиларни индивидуал ва гуруҳли ҳаракатларини сифатли таҳлил қилишга имкон берувчи мусобақа фаолиятини илмий асосланган, тизимли таҳлил этиш билангина баҳолаш мумкин.

Кўп сонли тадқиқотлар ва етакчи амалиёт тажрибаларидан тўпланган маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, футболчилар тайёргарлигини бошқаришда энг муҳим ва мураккаб бўлимлардан бири-мусобақа фаолиятини назорат қилиш ҳисобланар экан.

Бу жараёнинг мураккаблиги кўпгина сабабларга боғлиқ. Биринчидан, футбол метрлаб ўлчаб бўлмайдиган спорт фаолияти турларига тегишли, якуний натижалар эса балларда баҳоланмайди. Иккинчидан, ҳимоя ва ҳужумда ҳилма-ҳил тактик ўзаро ҳаракатлар, кўпсонли вариативлик ва низоли вазиятларни назарда тутувчи спорт беллашувининг жамоавий тавсифи, ўз ортидан самарадорликни баҳолашда субъективизм улушини жалб қилади. Учинчидан, футболнинг универсаллашуви ва жадаллашуви футболчилар мусобақа фаолиятини баҳолашнинг объектив мезонларини ишлаб чиқиш заруриятига жиддий талаблар қўймоқда [9,10].

ФИФА аналитиклари томонидан ўйин жараёнида бош мураббий бир ўйин мобайнида қанча ўйин эпизодларини эслаб қолиши бўйича тадқиқотлар ўтказилди. Ҳатто энг тажрибали мураббийлар ҳам

диққат билан ўйинни кузатиб боришган бўлишларига қарамай, майдондаги вазиятларнинг 35% инигина эслаб олдилар. Қолганлари, албатта – “ўлик зона”. Бутун майдонни қамраб олиш ва ким қаерда турибди, ҳаракатларни тўғри ёки нотўғри бажараётганини тушуниш анча мураккаб вазифа. Бунинг учун албатта ўйиндан кейинги таҳлил жуда муҳим ҳисобланади [8,9,10,13].

Спорт ўйинларида спортчи ҳаракатларини рўйхатга олишнинг турли шакллари қўлланилади. Қоида бўйича, рўйхатлаш муваффақиятли бажарилган техник-тактик ҳаракатлар ва йўл қўйилган ҳатолар сонини қайд этиш билан амалга оширилади. Бундай рўйхат футбол жамоасининг асосий техник-тактик ҳаракатларини ривожлантиришда умумий ғояларни аниқлашга ёрдам бериши мумкин, бироқ алоҳида спортчиларнинг самарали ҳаракатларини аниқлаш учун етарли эмас.

Техник-тактик ҳаракатларни рўйхатлаш қуйидагича тарзда ўтказилди. Рақамли видеокамерага ўйинчиларнинг барча ҳаракатлари ёзилди, сўнг махсус баённомага “плюс” ва “минус” баҳолаш билан техник-тактик ҳаракатлар кiritилди. Қуйидаги ўйин параметрлари баҳоланди:

- 1) олдинга, орқага ва майдонда қўндаланг бажарилган қиска, ўрта ва узун тўп узатишлар;
- 2) тўпни олиб юриш;
- 3) тўпни олиб қўйиш ва ўтиб олиб қўйиш (перехват);
- 4) рақибни айланиб ўтиш;
- 5) бош билан ўйин;
- 6) жарима ва бурчак тўплари;
- 7) дарвозага зарбалар.

Ҳар бир ўйин усули бўйича уларнинг умумий сонидан хато бажарилган усулларга нисбатан аниқланган ҳатоликлар фоизи ҳисоблаб чиқилди.

Машғулот юкломасининг ҳажми йиллик циклни турли босқичларида сарфланган дақиқалар, соатлар билан ҳисобланди. Бундан ташқари, қуйидаги юклама параметрлари: давомийлиги, такрорланишлар сони, машқлар ва сериялар орасида дам олиш вақти, дам олиш тавсифи, сериялар сони, бир серияда такрорлашлар сони ўрганиб чиқилди.

Мусобақа фаолияти даражасини баҳолаш 2018 йилги жаҳон чемпионати, 2019 йил ОФК Кубоги якунлари бўйича, ОФК чемпионлар лигаси ўйинларида ва “Суперлига” жамоалари орасида Ўзбекистон чемпионатлари давомида ўтказилди.

Ҳозирги футболда футболчиларнинг жисмоний тайёргарлиги ҳақида ишончли ахборотга эга бўлмасдан замонавий тенденцияларга мос ўйинларни ташкил этиш қийин.

Бизнинг футболчилар иштирок этган турли даражадаги ўйинлар таҳлили шуни кўрсатадики, футболчиларимизнинг кўпчилигида жисмоний сифатларнинг ривожланиш даражаси замонавий ўйинлар талабига жавоб бермайди. Қуйида мамлакат чемпионатида иштирок этувчи “Бунёдкор” жамоаси футболчиларининг жисмоний тайёргарлик даражасини аниқлаш мақсадида олинган тест натижалари келтирилмоқда (2-жадвал).

**“Бунёдкор” ПФК футболчиларининг жисмоний тайёргарлик даражасини аниқлаш
учун ўтказилган тест натижалари**

№	Ф.И.Ш.	Амплуа	10м.га югуриш (с)	30 м.га югуриш (с)	Моқисимо н югуриш (с)	Узунликка сакраш (см)	YO-YO тести (м)
1.	Ашурматов Р.	Ҳимоячи	1,90	3,96	64	278	2540
2.	Қобулов И	Ярим ҳимоячи	1,93	3,96	64	273	2540
3.	Ғадоев Ш	Ярим ҳимоячи	1,97	4,01	65	270	2540
4.	Рустамов Н	Ҳужумчи	1,90	4,03	66	270	2520
5.	Қодирқулов С	Ярим ҳимоячи	1,88	4,04	67	270	2440
6.	Иброҳимов Ж	Ярим ҳимоячи	1,90	4,09	67	268	2420
7.	Нурматов Ш	Ҳужумчи	1,89	4,09	69	265	2340
8.	Қосимов М	Ярим ҳимоячи	1,87	4,11	69	264	2320
9.	Мираҳмадов М	Ҳужумчи	1,90	4,12	69	260	2300
10.	Абдусаломов Ж	Ҳужумчи	1,93	4,14	70	257	2260
11.	Собирхўжаев С	Ярим ҳимоячи	1,91	4,15	70	257	2240
12.	Тошматов М	Ярим ҳимоячи	1,81	4,17	71	252	2180
13.	Абдуллаев М	Ҳимоячи	1,83	4,21	71	249	2120
14.	Ғиёсов Х	Ярим ҳимоячи	1,83	4,22	72	249	2060
15.	Икромов Ф	Ярим ҳимоячи	1,77	4,29	72	248	2020
16.	Адҳамов Э	Дарвозабон	1,84	4,51	-	247	-
17.	Комилов А	Ярим ҳимоячи	1,87	4,53	64	278	1780
18.	Султонов С	Дарвозабон	1,90	4,63	-	243	-
19.	Остонов У	Ярим ҳимоячи	1,92	4,17	63	255	1780
20.	Иззатов С	Ярим ҳимоячи	1,86	4,22	65	258	1480
Ўртача натижа			1,86	4,20	70	259	2220
Модел кўрсаткич (с)			1,65	4,00	59	280	2400

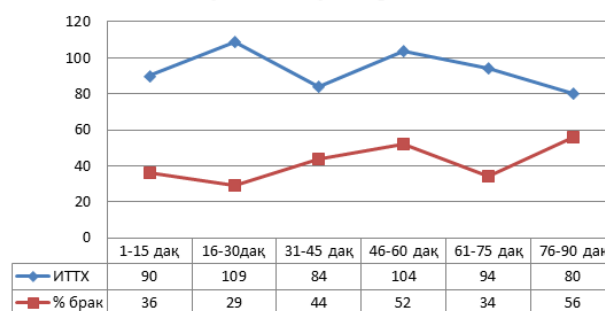
Натижалар таҳлили шуни кўрсатадики, футболчилар стардан ҳаракатланишнинг максимал тезлигини намоён этиши керак бўлган “10м.га югуриш”да тезкорлик сифатлари даражаси “қониқарли” бўлди, жамоа бўйича ўртача натижа 1,86сонияга тўғри келди. Бироқ, бу малакали футболчилар учун юқори натижа эмас. Модел кўрсаткич 1,65 сонияга тенг. Бу меъёр бўйича энг яхши кўрсаткич Ф.Икромов -1,77сония; энг ёмон кўрсаткич Ш.Ғадоевда -1,97сония кузатилди. Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, улар ярим ҳимоя чизиги футболчилари бўлиб, ҳужумни ривожланиш тезлиги уларнинг тезкорлигига боғлиқ.

Жамоанинг мусобақа фаолияти кўрсаткичларидан бири бўлиб, футболчиларни ўйин фаоллиги ҳисобланади. Таҳлил учун “Бунёдкор” жамоасининг ОФК чемпионлар лигасида “Аль-Ахли” БАА билан саралаш ўйинлари доирасидаги ўйини танланди (1-расм).

Бу ўйинни танлашдан мақсад, ОФК чемпионлар лигаси футболчилар спорт маҳоратининг ҳақиқий даражасини текшириш мумкин бўлган юқори даражадаги мусобақа ҳисобланади.

Кўриниб турибдики, биринчи 15 дақиқада техник-тактик ҳаракатлар (ТТХ) сони 36% ҳатолик билан 90 тани ташкил этди. 16 дан 30- дақиқагача бўлган бўлақда ТТХлар сони ортган ва 109 та ташкил этган, шу билан бирга ҳатолик фоизи ҳам 29%гача пасайган. 31 дан 45- дақиқагача вақт оралиғида ТТХлар сони 84 тагача камайди, ҳатолик фоизи эса 44%гача кўпайди.

“Бунёдкор” жамоасининг “Аль-Ахли” жамоаси билан ўйиндаги ўйин фаоллиги

1-расм. Ўйинни 15 дақиқали бўлағи бўйича “Бунёдкор” футболчиларининг ўйин фаоллиги динамикаси

Иккинчи таймда футболчилар 104 та ТТХларни амалга ошириб, ўйинни фаол бошладилар, ҳатолик 52%ни ташкил қилди. 61 дан 75- дақиқагача вақт оралиғида ТТХлар сони 94тани, ҳатолик фоизи эса 34% ташкил қилди. Ўйиннинг якуновчи қисмида футболчилар фаоллиги 80 та ТТХларгача пасайди, ҳатолик фоизи ҳам шунга мувофиқ 56%гача ортди. Бу жамоа футболчиларининг жисмоний тайёргарлик даражаси бир хил эмаслиги билдиради. Бироқ ҳар бир таймда ўйин фаоллиги даражасини пасайиши ва ҳатоликлар сонини кўпайиши умумий тенденциясини кўриш мумкин.

“Бунёдкор” жамоаси футболчиларининг рақиб билан тўп учун “ҳавода яккама-якка беллашув” усулларида ойда маълумотлар таҳлили жуда қизиқарли (3-жадвал).

“Бунёдкор” жамоаси ҳимоячилари томонидан бажарилган тўп учун “ҳавода яккама-якка беллашувларда”ги ҳатоликлар сони (% ҳатолик)

№	Ф.И.Ш.	Жамоалар				
		Насаф Ҳатолик%	Пахтакор Ҳатолик%	Бўхоро Ҳатолик%	Навбахор Ҳатолик%	Локомотив Ҳатолик %
1	Комилов А.	33	45	34	30	52
2	Ашурматов Р	27	31	30	37	32
3	Бекбоев О	41	-	-	40	-

4	Қобулов И	-	31	28	-	25
5	Ғофуров А	21	-	-	23	-
6	Суюнов М	-	27	31	28	30

Жадвалдан кўриниб турибдики, турли рақиблар билан ўйинда “Бунёдкор” жамоаси ҳимоячиларининг йўл қўйган ҳатоликлари сони ҳам турлича бўлди – 21%дан 52%гача. Бош билан ҳавода тўп учун яккама-якка беллашувда энг яхши кўрсаткич А.Ғофуров – 21% ва М.Суюновга – 27%-31% тегишли. Ҳимоя чизигининг қолган футболчиларида ушбу ўйин элементида ўйин ишончилиги етарлича юқори бўлмади - ҳатолик 27% дан 52% гачани ташкил қилди. Ҳавода тўп учун курашдаги паст самарадорлик футболчиларда оёқ мушакларининг куч қобилятларини ривожланиш даражаси етарлича эмаслигидан ҳалолат беради.

Мамлакат чемпионатида жамоалар бир ўйинда ўртача 374,4та тўп узатишларни бажардилар, бу кўрсаткич ТТХлар умумий ҳажмининг 52,6%ни ташкил қилади.

Мамлакат чемпионлари бир ўйинда ўртача 489,8 та тўп узатишларни бажардилар, бу эса ТТХлар умумий ҳажмининг 58,3% ини ташкил этади. “Навбахор” жамоаси футболчилари бир ўйинда ўртача 374,4та тўп узатишларни бажардилар, бу эса ТТХ умумий ҳажмининг 52,6% ташкил қилади. Миллий терма жамоада бу кўрсаткич 540,3 тани ёки умумий ТТХларнинг 65% ини ташкил этди. Жамоанинг савияси қанчалик юқори бўлса, ТТХлардаги ҳатоликлар даражаси шунча паст бўлди.

Олинган натижалар таҳлили асосида қуйидаги хулосалар ва амалий тавсиялар шакллантирилди:

1. Юқори малакали футболчилар мусобақа фаолияти тадқиқоти натижаларига кўра шу аниқландики, Ўзбекистон миллий терма жамоаси футболчиларида “қадамда” ёки секин ҳаракатланиш билан бажарилган тўп узатишлар ҳажми – 68,4% ни, тезланиш билан бажарилган узатишлар – 29,2% ни ва максимал тезлик билан бажарилган узатишлар – 2,4% ни ташкил қилди. Бунда ҳатоликлар миқдори футболчиларнинг ҳаракатланиш тезлиги ошиши билан ўсиб боргани кузатилди: “қадамда” ва секин темпда – 7,2%; тезланишда – 40,1%, максимал тезликда – 52,7%.

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг 2015 йил 4 сентябрдаги “Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида”ги ЎРҚ-394-сон Қонуни. – Тошкент: «Халқ сўзи» газетаси, 2015 йил 5 сентябрь.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 3 июндаги “Жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3031-сонли Қарори.-Тошкент. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 23-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2018 йил 16 мартдаги “Футболни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3610-сонли қарори. –Тошкент. «Халқ сўзи» газетаси, 2018 йил 17 март.
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 декабрдаги “Ўзбекистонда футболни ривожлантиришни мутлақо янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5887-сон Фармони. Тошкент. «Халқ сўзи» газетаси, 2019 йил 5 декабрь.
5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 17 январдаги “Ўзбекистонда футболни ривожлантиришнинг ташкилий асослари ва принципларини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 27-сонли Қарори. -Тошкент. Спорт, 1996 йил 22 январь.
6. Акрамов Р.А. Футбол. Дарслик. –Тошкент: 2006, -С.406.
7. Годик М.А. Физическая подготовка футболиста. –М.: 2006, -С.270.
8. Годик М.А. Физическая подготовка футболистов в подготовительном периоде. // «Фан спорта», 2007. №3. - С. 18-23.
9. Исеев Ш.Т. Анализ планирования подготовки футболистов высокой квалификации в годичном цикле. // “Фан-спорта”, 2017. №4, 46-50-б
10. Исеев Ш.Т. Футболчиларни йиллик циклда тайёрлашни режалаштириш. Т., 2015. -460 б
11. Матвеев Л.П. Основы спортивной тренировки. Учебник. -М.: ФиС. 2017, -С. 543.
12. Нуримов Р.И. Ёш футболчиларни техник ва тактик тайёрлаш. -Т.: 2005, 125-б.
13. Талибжанов А.И. Юқори малакали футболчилар тайёрлашнинг замонавий тизими. Ўқув қўлланма. -Т.: 2012, 164- б.

РЕЗЮМЕ

Ушбу мақола юқори малакали футболчиларнинг машғулот ва мусобақа фаолиятлари таҳлили натижалари асосида мусобақа даври ўйинлараро цикли учун машғулот дастурларини ишлаб чиқиш муаммоларига бағишланган. Юқори малакали футболчиларнинг машғулот жараёнини режалаштириш муаммолари бўйича Р.А. Акрамов (2005), М.А.Годик (2007), Ш.Т.Исеев (2017), Р.И.Нуримов (2005), А.И.Талибжанов (2012) каби етук мутахассисларнинг илмий изланишларига таянган ҳолда, мусобақалараро циклларда юқори малакали футболчилар машғулот жараёнини режалаштириш ва бошқаришнинг илмий-услубий муаммолари ёритилган. Спорт назариясидаги кўп йиллик тажрибаларни ўрганиш ҳамда мамлакат терма жамоаси ва чемпионат ўйинлари мобайнида етакчи жамоаларнинг мусобақа фаолиятларини кузатиш натижаларини умумлаштириш асосида юқори ўйинлараро цикллар учун юқори малакали футболчилар машғулот жараёнини режалаштиришнинг услубиети ва воситалари келтирилган. Миллий терма жамоа ва мамлакат чемпионатида иштирок

этаётган етакчи жамоалар футболчиларининг жисмоний тайёргарлиги ва техник-тактик ҳаракатлари самарадорлиги кўрсаткичлари таҳлил қилинган. Футболдаги замонавий қарашлар ва тенденциялар таҳлили асосида ўйинлараро циклларда юқори малакали футболчиларнинг жисмоний сифатларини ривожлантириш ҳамда техник-тактик ҳаракатлари самарадорлигини ошириш йўллари келтирилган. Мусобақа даври ўйинлараро цикли учун машғулот юкламаларини режалаштиришнинг намунавий дастурлари яратилган.

РЕЗЮМЕ

В данной статье рассматриваются проблемы разработки тренировочных программ для межигрового цикла соревновательного периода, основанных на анализе тренировочной и соревновательной деятельности футболистов высокой квалификации. Научные и методологические проблемы планирования и управления процессом обучения высококвалифицированных игроков в межигровых циклах основаны на результатах исследования ведущих специалистов, таких как Акрамов Р.А (2005), Годика М.А (2007), Исеева Ш.Т.(2017), Нуримова Р.И.(2005), Талибджанова А.И.(2012) о процессе планирования высококвалифицированных игроков. Методология и инструменты планирования тренировочных нагрузок футболистов высокой квалификации для межигровых циклов основаны на многолетнем опыте в теории спорта и суммировании результатов национальной команды, а также мониторинга конкурентоспособности ведущих команд участвующих в национальном чемпионате. Также в статье представлен анализ показателей физической подготовленности и технико-тактической эффективности национальной команды и ведущих команд, участвующих в национальных первенствах. На основе анализа соревновательной и тренировочной деятельности футболистов представлены способы улучшения физических качеств высококвалифицированных игроков и повышения эффективности их технико-тактических действий в межигровых циклах.

SUMMARY

This article deals with the problem of developing training programs for the intermediate cycle, based on the analysis of training and competitive activities of senior players. Scientific and methodological problems of planning and managing the process of training highly qualified players in Intercollegiate cycles are based on research by leading experts, such as R.A. Akramov (2005), M.A. Godik (2007), Sh.T. Iseev (2017), R.I. Nurimov (2005), A.I. Tolibjanov (2012), in the planning process of highly qualified players. The methodology and tools for planning high-level players' training sessions for high-profile inter-cycles are based on many years of experience in sports theory and summarizing the results of national teams and monitoring the competitiveness of leading teams. The analysis of indicators of physical fitness, technical, tactical efficiency of national teams and leading teams participating in national Championships is also presented. Based on the analysis of modern football trends, there are ways to improve the physical qualities of highly qualified players and improve the effectiveness of their technical and tactical actions in inter-cycle competitions. And also, the approximate planning of the workload for the intermediate cycles of the competition is presented.

ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ПАРАДИГМАЛАРИ ВА ТАЛАБАЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

З.К.Курбаниязова – педагогика фанлари номзоди

Ажсиниёз номидан Нукус давлат педагогика институти

Таянч сўзлар: парадигма, компетенция, таълимга компетентли ёндашув, ижтимоий компетентлик, таълим сифати.

Ключевые слова: парадигма, компетенция, компетентностный подход к образованию, социальная компетентность, качество образования.

Key words: paradigm, competence, competence-based approach to education, social competence, quality of education.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида олий таълимни тизимли ислоҳ қилишнинг устувор йўналишларини белгилаш, замонавий билим ва юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, юқори малакали ва рақобатбардош кадрлар тайёрлаш жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтаришни олий таълим тизимини ривожлантиришнинг стратегик мақсадлари сифатида белгилаб берилган. Ушбу мақсадга эришиш ўз ўзидан эмас, балки миллий менталитет ва халқимиз тажрибаси билан халқаро тажрибаларнинг интеграциясини таъминлаш, таълим тизимининг жаҳон миқёсида тарихий тадрижий таракқиёт мазмунини ўрганиш, замонавий илғор тажрибаларни таълим тизимида жорий этиш орқали эришиш мумкин. Бу жараёнлар халқаро таълим тизимида муайян таълим парадигмаларига суянишга олиб келади.

Парадигма тушунчаси юнон тилидан олинган бўлиб, “paradigma”, яъни “мисол”, “андоза”, “намуна”, деган маъноларни билдириб, бу муайян вақт ичида жамият олдида муайян муаммони қўйиш ва уни ҳал этиш моделини кўрсата оладиган илмий ютуқларни тан олиш ҳисобланади. Бунга мисол сифатида С.В.Голосованинг парадигма – бу илмий ҳамжамиятнинг методологик, назарий ва амалий фаолиятининг умумулашган модели, - деган фикрини эслашнинг ўзи kifоя [2]. «Парадигма» тушунчасининг маъно-мазмунига Т.Кун алоҳида эътибор бериб, парадигма олимларга нафақат фаолият режасини беради, балки режани бажариш учун муайян йўналишларни ҳам кўрсатиб беришини таъкидлайди [5].

Бугунги кунда юртимизда илмга берилаётган эътиборнинг замирида ҳам илмий асосланган парадигманинг таълим тизимида кириб келиши унинг сифат ва самарадорлигини таъминлашнинг инъикоси сифатида хизмат қилади. Бу ўз навбатида “таълим

парадигмаси” тушунчаси билан боғлиқ бўлиб, у таълим соҳасидаги муаммоларни ҳал этишга қаратилган андоза ҳисобланади. У замон талаблари, даврнинг ижтимоий буюртмаси ва ижтимоий-иктисодий ўзгаришлар таъсирида янгилашиб боради. Таълим парадигмаси илмий тадқиқотлар учун назарий ва методологик асосларнинг мажмуи сифатида муайян даврда илмий амалиётга кириб борадиган ва илмий муаммоларнинг олимлар томонидан эътироф этиладиган ечимлар андозаси ва эришилган илмий ютуқлар тизими ҳисобланади. Педагогика ва таълим тизими тарихига назар ташлайдиган бўлсак Б.Скинер асос солган *рационалистик парадигма* (таълимнинг асосини мазмун эмас, балки таълим олувчиларнинг турли билимларни ўзлаштириши эгаллаган), *анъанавий-консерватив парадигма* (тартиб-интизомни сақлаш ва шахснинг индивидуал ривожланишига қаратилган билим, қўниқма ва кадрларни келажак авлодга етказиш назарда тутилган), *шахсга йўналтирилган таълим парадигмаси* (ушбу парадигманинг тарафдорлари бўлган Ш.А.Амонашвили, И.П.Волков, Е.Н.Ильин, С.Н.Лысенкова, В.Ф.Шаталовлар ҳар бир таълим олувчи ўзининг ривожланиш йўлига эга бўлиши, таълим ва тарбияда ҳар бир шахснинг индивидуал хусусиятларидан келиб чиқиш лозимлигини назарда тутишган), *функционал парадигма* (Н.А.Алексеев ва Э.Ф.Зерлар асос солган ушбу парадигмада таълим ижтимоий буюртмани бажариши, жамият ва давлатни керакли кадрлар билан таъминлаб бериши назарда тутилган), *технократик таълим парадигмаси* (“аниқ” илмий билимлар бериш, билим-бу куч, инсон ўзининг индивидуаллиги билан эмас, балки мутахасис сифатида белгиланишини назарда тутди), *ноинституционал таълим парадигмаси* (бунда кўпроқ Internet орқали шахснинг мустақил таълим олиши назарда тутилди) *гуманистик*